

Jūra biologijos nomenklatūroje

ALVYDAS UMBRASAS

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: biologijos nomenklatūra, taksonų pavadinimai, žuvų pavadinimai, metafora, sistemiškumas, klaida

Straipsnyje nagrinėjami lietuviški biologijos nomenklatūriniai pavadinimai, siejami su žodžiu *jūra*. Daugiausia dėmesio skiriama žuvų¹ vardams (nes tiriamu aspektu jų daugiausia), bet kalbama ir apie žinduolių, paukščių, kitų gyvūnų ir augalų vardus. Medžiaga rinkta iš Lietuvos Respublikos terminų banke (LRTB) skelbiamo Juozo Virbicko sudaryto *Žuvų pavadinimų žodyno* (ŽPŽ 2005) ir kitų gyvūnų, taip pat augalų pavadinimų žodynų². Siekiama parodyti pavadinimų įvairovę ir jų sudarymo modelius, atkreipti dėmesį į nesistemiškumo ir kitus trūkumus. Imtis straipsnio paskatino su kolegomis kilusi diskusija dėl žodžių *jūrų* ir *jūrinis* vartojimo nomenklatūriniuose pavadinimuose. Pradėjus tuo domėtis paaiškėjo, kad žodynuose esama gausios ir įdomios medžiagos.

Skirtingai nei lietuviška botanikos nomenklatūra, kuri turi gana senas tvarkymo tradicijas ir struktūriškai gana gerai atitinka mokslinius (lotyniškus ar dažniausiai sulotynintus) pavadinimus, sudaromus pagal *Tarptautinio dumblių, grybų ir augalų nomenklatūros kodekso*³ (ICN) reikalavimus, lietuviška zoologijos nomenklatūra buvo tvarkoma kitaip ir struktūriškai *Tarptautinio zoologijos nomenklatūros kodekso* (ICZN) reikalavimų dažnai neatitinka. Suprantama, tie reikalavimai galioja tik moksliniams lotyniš-

¹ Už patarimus kai kurių žuvų vardų klausimais dėkoju Gamtos tyrimų centro mokslininkui dr. Gintautui Vaitoniui.

² Žr. literatūros ir šaltinių sąrašą. Pateikiant pavyzdžius sakiniuose šaltinis kartais nurodomas prieš pavyzdžių grupę arba dažniausiai po jos. Jei kur kalbant apie žuvis šaltinis nenurodomas (kad nereikėtų dažnai kartoti), turima omenyje ŽPŽ 2005. Kai kurie straipsnyje greta lietuviškų pavadinimų nurodomi iš šaltinių paimti lotyniški pavadinimai gali būti pasenę, jau pakeisti, bet lietuviškų vardų tyrimo kontekste tai nesvarbu.

³ Anksčiau buvo vadinamas *Tarptautiniu botanikos nomenklatūros kodeksu*, bet 2011 m. Melburne vykusiaje botanikų kongrese pavadinimas buvo pakeistas.

kiems pavadinimams, bet kartu yra ir svarbus orientyras norminant lietuvišką nomenklatūrą. Išskyrus negausias tradicijų nulemtas išimtis, lietuviška botanikos nomenklatūra buvo ir tebėra tvarkoma laikantis principo, kad kiekviena gentis turėtų savitą vienanarį pavadinimą, o rūšių skirtybės parodomos pridėdant vieną pažymimąjį žodį, t. y. sudaromi dvinariai vardai (Gudžinskas, Rašomavičius 2004: 3, 4). Tiek lotyniški, tiek lietuviški aukštesnių už gentį botanikos taksonų pavadinimai taip pat yra vienanariai, sudaromi pasitelkiant sutartines priesagas, sandus (Kutorga 1997: 23–25, 55, dar žr. Gaivenis 1973: 23). Panašiais principais grindžiama ir lotyniška zoologijos nomenklatūra, tačiau sudarant jos lietuviškus atitikmenis griežtos sistemos nesilaikoma – ne tik rūšys, bet ir gentys ar aukštesni taksonai gana dažnai įvardijami du ar net daugiau dėmenų turinčiais vardais, rūšių pavadinimus sudarančių dėmenų skaičius taip pat įvairuoja, be to, tas pats genties vardas su skirtingais dėmenimis vartojamas skirtingoms gentims įvardyti. Tokia nesistemiška sistema botanikų akimis atrodo nepažangi (Gudžinskas, Rašomavičius 2004: 4), tačiau zoologijoje ji jau įgavusi tradiciją ir yra sunkiai pakeičiama⁴.

NOMENKLATŪRINIAI PAVADINIMAI SU DĖMENIU *JŪRINIS*

Jau nusistovėjęs polinkis tiek augalų, tiek gyvūnų paplitimo vietas nomenklatūroje parodyti dėmenimis su priesaga *-inis*, darant vedinius iš įvairių vietas, geografinius objektus reiškiančių bendrinių ir tikrinių žodžių (pvz.: *andinis*, *atlantinis*, *aukštikalninis*, *azijinis*, *bolivinis*, *džiunglinis*, *egiptinis*, *japoninis*, *pelkinis*, *pievinis*, *santominis*, *urvinis*). Pagal šį modelį, pavyzdžiui, anksčiau vartoti pavadinimai *kalnų kielė*, *kalnų pušis* pakeisti į *kalninė kielė* (lot. *Motacilla cinerea*), *kalninė pušis* (lot. *Pinus montana*). Kazimieras Gaivenis anksčiau yra rašęs, kad toks keitimas dažnai nėra reikalingas (Gaivenis 1973: 24), tačiau šis įvardijimo principas nomenklatūroje įsigalėjo, nors pasidaromi vediniai bendrinei kalbai kartais būna nebūdingi. Žinoma, nomenklatūroje pasitaiko pavadinimų, kuriuose vieta parodoma

⁴ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisėje per pastaruosius keletą metų svarstant zoologijos vardyną nemažai diskutuota dėl sistemiškesnio zoologijos nomenklatūros tvarkymo, ypač įvardijant anksčiau lietuviškai neįvardytas gentis ir rūšis, tačiau esminių pokyčių nėra – tradicijas keisti sunku, be to, sistemiškumo siekimui labai trukdo lotyniškos nomenklatūros kaitaliojimas, nulemtas dažno rūšių kilnojimo iš vienos genties į kitą, todėl turėti stabilų vienanarį genties įvardijimą darosi sudėtinga, zoologų linkstama bent kai kurių genčių lietuviškai apskritai neįvardyti. Tiesa, yra neįprastų nuomonių, kad moksliniai taksonų pavadinimai yra ne lotyniški, o tarptautiniai, bendri visoms kalboms, todėl juos reikėtų prilyginti lietuvių kalboje funkcionuojantiems tarptautiniams žodžiams ir lietuviškų atitikmenų apskritai nekurti (Gliwa 2011: 119), bet tai perdėm kardinalu.

kitaip (pvz.: *Balchašo priekalnių ūsuotė* (lot. *Schizothorax argentatus*), *kalnų upokšnių nėgė* (lot. *Ichthyomyzon greeleyi*), *karštųjų versmių lėlžuvė* (lot. *Cypriodon macularius*), *priekrančių pelona* (lot. *Pellona harroweri*), *ryžių laukų ungurys* (lot. *Fluta alba*) (ŽPŽ 2005)), bet jie palyginti reti ir dabar jau laikytini netipiniais. Remiantis vyraujančiu modeliu sąsaja su jūra nomenklatūriniuose pavadinimuose išreiškiama dėmeniu *jūrinis*. Kaip matyti iš ŽPŽ 2005, žuvų nomenklatūros sistemoje šis žodis pasitelkiamas įvardijant skirtingų rangų taksonus: šeimas (a), gentis (b), rūšis (c), pvz.:

a) *atogrąžinės jūrinės lydek os* (lot. *Steindachneriidae*), *jūriniai karos ai* (lot. *Sparidae*), *jūriniai karšiai* (lot. *Bramidae*), *jūriniai šamai* (lot. *Ariidae*), *jūriniai šapalai* (lot. *Kyphosidae*), *jūriniai unguriai* (lot. *Congridae*);

b) *amerikiniai jūriniai viijūnai* (lot. *Phytichthys*), *baltieji jūriniai šamai* (lot. *Sciadeichthys*), *buriniai jūriniai pūgžliai* (lot. *Taenianotus*), *gaidiniai jūriniai ešeriai* (lot. *Neosebastes*), *ilgapelekės jūrinės skorpenos* (lot. *Lioscorpius*), *jūrinės dyglės* (lot. *Spinachia*), *jūrinės katžuvės* (lot. *Anadoras*), *jūrinės kvapės* (lot. *Yerutius*), *jūrinės lydek os* (lot. *Merluccius*), *jūrinės nėgės* (lot. *Petromyzon*), *jūrinės plekšnės* (lot. *Pleuronectes*), *jūriniai ešerėliai* (lot. *Sebastiscus*), *jūriniai ešeriukai* (lot. *Psammoperca*), *jūriniai karšiai* (lot. *Brama*), *jūriniai unguriai* (lot. *Congrina*), *pratisieji jūriniai sterkai* (lot. *Lateolabrax*), *rytinės jūrinės stintelės* (lot. *Allosmerus*), *rusvadančiai jūriniai karos ai* (lot. *Crenidens*);

c) *afrikinė jūrinė lydeka* (lot. *Merluccius capensis*), *australinė jūrinė stintenė* (lot. *Aplochiton marinus*), *baltadryžis jūrinis ešerėlis* (lot. *Sebastiscus albofasciatus*), *burinis jūrinis pūgžlys* (lot. *Taenianotus triacanthus*), *gyvatinis jūrinis grundalas* (lot. *Gobius cobitis*), *jūrinė plekšnė* (lot. *Pleuronectes platessa*), *jūrinis sterkas* (lot. *Stizostedion marinum*), *jūrinis šamas dyglys* (lot. *Bagre marinus*), *kaspinuotinis jūrinis ungurys* (lot. *Gnathophis habenatus*), *marmurinis jūrinis karpis* (lot. *Dactylosargus arctidens*), *mažoji jūrinė smėlžuvė* (lot. *Callionymus rissoi*), *melsvasis jūrinis karosas* (lot. *Pachymetopon aeneum*), *raudonasis dygusis jūrinis karšis* (lot. *Taractes rubescens*), *rytinė jūrinė stintelė* (lot. *Allosmerus elongatus*), *šviesioji jūrinė kvapė* (lot. *Yerutius apricus*), *ungurinė jūrinė*⁵

⁵ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisė 2013 m. kartu su zoologais ši pavadinimą pakeitė į *ungurinė gyvavedė vėgėlė* (paskelbta *Komercinių žuvų rūšių pavadinimų sąrašė* (KŽPRS)). Beje, *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* (VLE IX 2006) lot. *Zoarcas viviparus* pavadinta *jūrine vėgele*, nors ŽPŽ 2005 – *paprastoji gyvavedė vėgėlė*, kituose šaltiniuose, be sinonimo *jūrinė vėgėlė*, dar vadinta tiesiog *gyvavede vėgele* arba *gyvagimde vėgele* (Repečka, Bukelskis, Kesminas 1998: 74; Virbickas 2000: 99).

vėgėlė (lot. *Zoarcetes anguillaris*), *violetinis jūrinis vijūnas* (lot. *Cebedichthys violaceus*), *žalsvadryžis jūrinis ešerys* (lot. *Sebastes elongatus*).

Su dėmeniu *jūrinis* ŽPŽ 2005 iš viso įvardyti 144 taksonai. Matyti, kad pavadinimai dažnai sudaromi iš bendrinėje kalboje žinomų vienažodžių žuvų pavadinimų. Nors lietuviški šeimos ir genties pavadinimai kartais sutampa, pavyzdžiui, *jūriniai karšiai* (lot. *Bramidae* ir *Brama*), *jūriniai unguriai* (lot. *Congridae* ir *Congrina*) (lotyniškoje nomenklatūroje tai neįmanoma, iš esmės nėra patogu ir lietuviškoje nomenklatūroje, bet kartais galbūt pritrūksta raiškos priemonių), to paties rango taksonų pavadinimai sutapti niekaip negali, todėl *paprastųjų jūrinių ešerių* (lot. *Sebastes*) ir *didžiųjų jūrinių ešerių* (lot. *Stereolepis*) gentyse atsidūręs *didysis jūrinis ešerys* (lot. *Sebastes marinus* ir *Stereolepis gigas*) yra ŽPŽ 2005 nomenklatūros sudarymo klaida. Analogiška klaida yra ir *japoninis jūrinis unguris* (lot. *Conger japonicus* ir *Japonoconger sivicolus*), kurį galima rasti *paprastųjų jūrinių ungurių* (lot. *Conger*) ir *japoninių jūrinių ungurių* (lot. *Japonoconger*) gentyse. Dideliame duomenų masyve tokių klaidų paprastai atsiranda per neapsižiūrėjimą, o viena iš atsiradimo priežasčių – tų pačių pagrindinių dėmenų vartojimas skirtingoms gentims įvardyti. Tokių sutapimo klaidų ŽPŽ 2005 yra ir daugiau (žr. toliau straipsnyje).

Su jūra siejamos ne tik žuvys. Pirmiausia galima būtų minėti paukščius. PPŽ 2009 skiriamos *jūrinių erelių* (lot. *Haliaeetus*) ir *jūrinių kregždžių* (lot. *Fregetta*) gentys, yra keliolika su dėmeniu *jūrinis* sudarytų rūšių pavadinimų, pvz.: *afrikinis jūrinis erelis* (lot. *Cuncuma vocifer*), *baltapilvė jūrinė kregždė* (lot. *Fregetta grallaria*), *jūrinis bėgikas* (lot. *Arquatella maritima*), *jūrinis kirlikas* (lot. *Charadrius hiaticula*), *jūrinis sėjikas* (lot. *Pluvialis squatarola*). Su šiuo dėmeniu taip pat yra sudarytas žinduolio pavadinimas – *jūrinės ūdros* (lot. *Enhydra*) (gentyje tik *jūrinė ūdra* (lot. *Enhydra lutris*)) (ŽinPŽ 2002), taip pat yra ir kitų gyvūnų pavadinimų, pvz.: nariuotakojų (lot. *Arthropoda*) tipo bestuburių gyvūnų būrys *jūriniai vorai* (lot. *Pantopoda*), vėžlių pobūris *jūriniai vėžliai* (lot. *Chelonioidea*), gyvačių (lot. *Ophidia*) pobūrio roplių šeima *jūrinės gyvatės* (lot. *Hydrophiidae*), iguaninių (lot. *Iguanidae*) šeimos driežas *jūrinė iguana* (lot. *Amblyrhynchus cristatus*) (VLE IX 2006). Vienas kitas pavadinimas yra ir botanikos nomenklatūroje – prie jūrų (mangrovėse) augantis medis *jūrinė avicėja* (lot. *Avicennia marina*), žoliniai augalai *jūrinė rupija* (lot. *Ruppia maritima*), *jūrinis andras* (lot. *Zostera marina*) (BVŽ 1998).

NOMENKLATŪRINIAI PAVADINIMAI SU DĖMENIU JŪRŲ

Nors galima buvo tikėtis, kad pavadinant žuvis ryšys su jūra dažniausiai parodomas dėmeniu *jūrinis*, ŽPŽ 2005 pavadinimų su žodžiu *jūrų* yra vos ne tris kartus daugiau – net 409 taksonų pavadinimai. Pavadinimų daug⁶, tačiau jų pagrindiniais dėmenimis einančių žodžių įvairovė nėra labai didelė. Aiškiausiai semantiškai išsiskiria grupė pavadinimų, sudarytų pasitelkiant ne žuvų, o kitų gyvūnų pavadinimus. Tai metaforiniai pavadinimai, į kuriuos įeina žinduolių (a), paukščių (b), varliagyvių (c), vabzdžių (d) vardai, pvz. (gentys):

a) *jūrų buivolai* (lot. *Taurulus*), *jūrų pelytės* (lot. *Neosynchiropus*), *jūrų šunlapės* (lot. *Percis*), *kastuvagalviai jūrų*⁷ *šikšnosparniai* (lot. *Halieutichthys*), *mureniniai jūrų šuneliai* (lot. *Halimuraenoides*), *norveginės jūrų laputės* (lot. *Leptagonus*), *pirštuotieji jūrų arkliukai* (lot. *Dunckerocampus*), *rykliai jūrų lapės* (lot. *Alopias*), *sąžalyniniai jūrų šunyčiai* (lot. *Cristiceps*);

b) *jūrų čiurliai* (lot. *Hirundichthys*), *jūrų gaideliai* (lot. *Alectrias*), *jūrų žvirbliai* (lot. *Prognichthys*), *storalūpės jūrų kregždės* (lot. *Cheilopryon*), *trumpapelekės jūrų antelės* (lot. *Diplecogaster*);

c) *jūrų rupūžės* (lot. *Cyclopterus*);

d) *jūrų drugeliai* (lot. *Chaetodon*), *jūrų vapsvos* (lot. *Ocosia*).

Analogiškai įvardijamos ir rūšys, jų vardai nuo genčių vardų kartais skiriasi tik skaičiumi (zoologijoje įprasta, kad gentys įvardijamos daugiaskaita, rūšys – vienaskaita), dažniausiai pridedama daugiau dėmenų, pvz.:

a) *atlantinis jūrų kiškis* (lot. *Eumicrotremus spinosus*), *Darvino jūrų šikšnosparnis* (lot. *Ogcocephalus darwini*), *gelsvasis jūrų arkliukas* (lot. *Hippocampus kuda*), *ilgauodegė jūrų pelytė* (lot. *Spinicapitichthys draconis*), *japoninė jūrų šunlapė* (lot. *Percis japonicus*), *jūrų buivolais* (lot. *Taurulus bubalis*), *jūrų šikšnosparnė* (lot. *Platax pinnatus*), *koralinis jūrų triušis* (lot. *Siganus corallinus*), *pelaginė jūrų lapė*⁸ (lot. *Alopias*

⁶ Visame straipsnyje stengiamasi kuo mažesniu pavyzdžių skaičiumi parodyti kuo didesnę įvairovę. Paprastai pateikiamas tik vienas su kuriuo nors dėmeniu sudarytas tam tikro modelio pavyzdys, nors nomenklatūroje dažniausiai būna nuo kelių iki keliolikos ar net keliadesimties analogiškų pavyzdžių (tie patys dėmenys pasikartoja sudarant tiek rūšių, tiek genčių ar aukštesnių taksonų pavadinimus).

⁷ Rūšiniame pavadinime pakeista žodžių tvarka, matyt, yra apsirikimas – *Puerto Riko jūrų kastuvagalvis šikšnosparnis* (lot. *Halieutichthys smithii*). Beje, vietovardis kituose šaltiniuose keičiamas būdvardžiu, plg. paukščių vardus *puertorikinė amazonė*, *puertorikinis apuokėlis* (PPŽ 2009).

⁸ Ši rūšis yra gentyje, pavadinantoje *rykliai jūrų lapės* (lot. *Alopias*). Pastarasis pavadinimas išsiskiria tuo, kad metafora yra priedėlio pozicijoje. Gali būti ir priešingas atvejis, kai priedėlis dedamas prie metaforinio pavadinimo – *jūrų arkliukai skarmaliai* (lot. *Phyllopteryx*).

pelagicus), *sidabrinis žvynuotasis jūrų šunytis* (lot. *Blennioclinus stella*), *šiaurinė durklasnukė jūrų laputė* (lot. *Aganopsis vulsa*);

b) *grakščioji jūrų antelė* (lot. *Gastrocyathus gracilis*), *jūrų povas* (lot. *Symphodus tinca*), *jūrų žvirblis* (lot. *Prognichthys brevipinnis*), *paprastoji jūrų blezdinga* (lot. *Hirundichthys affinis*), *skaliarinė jūrų kregždė* (lot. *Shuettea scalaripinnis*), *veidrodinis jūrų čiurlys* (lot. *Hirundichthys speculiger*), *žaliapilvis jūrų gaidelis* (lot. *Alectrias benjamini*);

c) *jūrų rupūžė*⁹ (lot. *Cyclopterus lumpus*);

d) *jūrų vapsva* (lot. *Ocosia vespa*), *keturakis jūrų drugelis* (lot. *Chaetodon capistratus*).

Metaforinė reikšmė lėmė, kad šiuo atveju pasirinktas dėmuo *jūrų*¹⁰, o ne *jūrinis*, nes su nomenklatūroje sistemišku pastaruoju dėmeniu reikšmė būtų tiesioginė (kalbėtume apie žinduolius, paukščius ir pan.). Kaip matyti, dalis žuvims pavadinti pasitelktų gyvūnų vardų yra su deminutyvinėmis priesagomis, kartais net su skirtingomis (*lapė, laputė; šuneliai, šunyčiai*). Vadinasi, laikoma, kad tokia priesaga metaforinio ryšio su gyvūnu nenu-tolina, nepaslepia (priešingu atveju įprastai būtų pasitelkiamas dėmuo *jūrinis*). Tiesa, iš anksčiau žinomas ir dabar tebevartojamas su ropliais¹¹ sietinas žuvies pavadinimas *jūrų drakonas* (lot. *Trachinus draco*) (LTE V 1979; VLE IX 2006) ŽPŽ 2005 buvo pakeistas į *didžioji jūrinė drakoniukė* (lot. *Trachinus draco*) (gentis – tiesiog *drakoniukės* (lot. *Trachinus*)). Šiuo atveju, tikėtina, manyta, kad priesagos pridėjimas ir giminės pakeitimas pavadinimą keičia iš esmės, todėl nebėra poreikio rašyti *jūrų*. Tai logiška. Vis dėlto su rūšies pavadinimu *jūrų šikšnosparnė* (lot. *Platax pinnatus*) pasielgta kitaip – *kastuvžuvinių* (lot. *Ephippididae*) šeimos gentis pavadinta tiesiog *šikšnosparnės* (lot. *Platax*) (plg. rūšis *melsvoji šikšnosparnė* (lot. *Platax orbicularis*)). Dar atkreiptinas dėmesys, kad ki-toje šeimoje, pavadintoje *šikšnosparninės* (lot. *Ogcocephalidae*), yra kele-tas genčių, kurių pavadinime yra junginys *jūrų šikšnosparniai*, pavyzdžiui,

⁹ Šios žuvies pavadinimas siejamas ne tik su varliagyviu, bet ir su paukščiu, jį dar vadinama *jūrų gegužė* (VLE IX 2006). Senesniuose šaltiniuose pirmenybė teikiama pavadinimui *ciegorius*, bet nurodomi ir me-taforiniai sinonimai, tarp jų dar yra ir *jūrų kiškis* (Virbickas 2000: 116).

¹⁰ Gyvūno metafora grindžiamų žuvų pavadinimų yra ir su kitokiu kilmininku, pvz.: *dumblių pelės* (lot. *Fucomimus*), *vandens ožkos* (lot. *Pelecus*), *raštuotieji vandens ožiai* (lot. *Pachychilon*) (ŽPŽ 2005). O štai su dėmeniu *vandeninis* vartojami tiesioginės reikšmės pavadinimai, pvz.: *paprastasis vandeninis strazdas* (lot. *Cinclus cinclus*) (PPŽ 2009), *vandeninė stirna* (lot. *Hydropotes inermis*), *vandeninis triušis* (lot. *Sylvilagus aquaticus*) (ŽinPŽ 2002).

¹¹ Plg. *drakonai* (lot. *Draco*), *agaminių* (lot. *Agamidae*) šeimos driežų gentis (VLE V 2004).

paprastieji jūrų šikšnosparniai (lot. *Ogcocephalus*). Jei manyta, kad giminės skirtumas *šikšnosparnis* – *šikšnosparnė* žuvų nomenklatūroje yra pakankamas (apskritai tokių mažai besiskiriančių pavadinimų geriau vengti, ypač vienoje sistemoje¹²), tada pagal sistemą galima buvo rinktis pavadinimą *jūrinė šikšnosparnė*.

Rūšių pavadinimai dažniausiai siejami su genčių pavadinimais, bet yra ir skirtumų, pavyzdžiui, *paprastoji jūrų blezdinga* (lot. *Hirundichthys affinis*) yra *jūrų čiurlių* (lot. *Hirundichthys*) gentyje (kitos rūšys joje yra su žodžiu *čiurlys*), *jūrų povas* (lot. *Symphodus tinca*) yra *žaliažuvių* (lot. *Symphodus*) gentyje (daugiau taksonų su žodžiu *povas* neįvardyta). Jei paisysime pavadinimų sudarymo logikos, kiek keistokai atrodo, kai *taškuotoji jūrų lapė* (lot. *Lo vulpinus*) atsiduria *taškuotųjų triušiažuvių* (lot. *Lo*) gentyje. Kuriant pavadinimus tokio loginio metaforų nederėjimo, ypač jei jis nėra nulemtas tradicijos, geriau būtų vengti. Beje, žodis *triušiažuvės* būtų tikęs aukštesniam už gentį rangui įvardyti, o vietoj *paprastosios triušiažuvės* (lot. *Siganus*) galėjo būti *jūrų triušiai* (šio junginio dabar nėra nė viename genties pavadinime), nes gentyje yra *auksadryžis jūrų triušis* (lot. *Siganus rivulatus*) ir pan. Dar įdomu tai, kad *dygiųjų apvaliapelekių* (lot. *Eumicrotremus*) gentyje yra rūšys *apvalusis jūrų kiškis* (lot. *Eumicrotremus orbis*), *atlantinis jūrų kiškis* (lot. *Eumicrotremus spinosus*), nors žuvų genties *jūrų kiškiai* nėra. To priežastis aiški – pavadinimas jau užimtas, *jūrų kiškis* (lot. *Erignathus barbatus*) yra ruonis, vienintelis *jūrų kiškių* (lot. *Erignathus*) gentyje (ŽinPŽ 2002). Turint tai omenyje, apskritai abejotina, kam reikėjo junginį *jūrų kiškis* dėti į žuvų nomenklatūrą (išėitis galėjo būti deminutyvas *jūrų kiškėlis* ar pan.).

Jei žiūrėtume į tą patį pagrindinį žodį turinčių žuvų taksonų pavadinimų sistemą, galima pamatyti nesistemiškumo apraiškų. Daugiašakėje sistemoje to išvengti sunku, bet, kur įmanoma, dermės siekti reikėtų. Gentis, kurioje yra rūšis *Hektoro jūrų antelė* (lot. *Gastrosocyphus hectoris*), pavadinta *Brigso vandenų antelės* (lot. *Gastrosocyphus*). Dėmuo *vandenų*

¹² Nelabai patogu, kai tik gimine besiskiria ir skirtingų klasių gyvūnai, pavyzdžiui, *pasišiaušėlės* (lot. *Para-chaetodon*) yra žuvis (ŽPŽ 2005), o *pasišiaušėliai* (lot. *Tricholestes*) – paukščiai (PPŽ 2009). Darant prielaidinius žuvų pavadinimus sistemos susiplaka, plg. *ešeriai pasišiaušėliai* (lot. *Ectreposebastes*), bet *pasišiaušėliai grenadieriai* (lot. *Trachonurus*) (ŽPŽ 2005). Pastarojo žuvies pavadinimo pagrindinis dėmuo jau yra *pasišiaušėlis*, čia turėjo būti *grenadieriai pasišiaušėliai*. Dar galima paminėti, kad, pavyzdžiui, *atlantinė didžioji plėšikė* (lot. *Magnisudis atlantica*) yra žuvis (ŽPŽ 2005), o *didysis plėšikas* (lot. *Catharacta skua*) – paukštis (PPŽ 2009). Priedėlinių žuvų pavadinimų giminė, žinoma, derinama – *kietūsis dyglys plėšikas* (lot. *Osteogeniosus militaris*).

greta *jūrų* įmanomas (ypač jei žuvys gyvena ne tik jūrose; tiesa, vartose-noje įprasčiau *vandens*, plg. *vandens ožkos* (lot. *Pelecus*), *vandens kirveliai* (lot. *Carnegiella*)), nors čia skirtumas lyg nėra pagrįstas. Kita toje pačioje *priesiurbinių* (lot. *Gobiesocidae*) šeimoje esanti gentis pavadinta *dryžosios Brigso antelės* (lot. *Gastrocymba*). Čia jau nėra nei *jūrų*, nei *vandenų*, nors gentyje yra rūšis *keturdryžė jūrų antelė* (lot. *Gastrocymba quadri-radiata*). Toje pačioje šeimoje yra ir gentys *pelkinės antelės* (lot. *Arabes*), *vandenyninės antelės* (lot. *Diplocrepis*). Atsižvelgiant į gretimus pavadinimus galima siūlyti *pelkių antelės* (jei jos iš tiesų gyvena pelkėse), *vandenynų antelės*¹³. O štai *raguotinių* (lot. *Balistidae*) šeimos genties pavadinimą *vandenynų raguotės* (lot. *Canthidermis*) pagal sistemą kaip tik tiktų keisti į *vandenyninės raguotės* (tada atitinkamai derintina ir *vandenynų raštuotoji raguotė* (lot. *Nelusetta ayraudi*)). *Adatžuvinių* (lot. *Syngnathidae*) šeimoje greta *dygiųjų jūrų arkliukų* (lot. *Solegnathus*) nelabai pagrįstai atrodo *adatžuviniai arkliukai* (lot. *Syngnathoides*) – čia tiktų *adatžuviniai jūrų arkliukai*. *Jūrų lapučių* (lot. *Agonidae*) šeimoje nedera čilinės *laputės* (lot. *Aganopsis*), turėtų būti čilinės *jūrų laputės*. Nors yra *jūrų drugeliai* (lot. *Chaetodon*), logiška ir semantiškai pagrįsta teikti *gėlavandeniai drugeliai* (lot. *Pantodon*), tačiau *ilgasnapių jūrų drugelių* (lot. *Forcipiger*) gentyje nedera *paprastasis ilgažiotis drugelis* (lot. *Forcipiger longirostris*), galėtų būti, pavyzdžiui, *ilgažiotis jūrų drugelis*.

Darant žuvų pavadinimus iš kitų gyvūnų vardų ŽPŽ 2005 neišvengta sutapimų – dvi gentys pavadintos *jūrų kregždės* (lot. *Chromis* ir *Mono-dactylus*). Pirmoji yra *vienuolžuvinių* (lot. *Pomacentridae*) šeimoje, antroji – *kregždžiažuvinių* (lot. *Monodactylidae*) šeimoje. Nomenklatūros kūrėjai taip pat neatkreipė dėmesio, kad *ilgažiomenis jūrų arkliukas* (lot. *Acentronura gracillissimus* ir *Hippocampus ramulosus*) įtrauktas į dvi gentis, priskirtas atitinkamai ir prie *ilgažiomenių jūrų arkliukų* (lot. *Acentronura*), ir prie *paprastųjų jūrų arkliukų* (lot. *Hippocampus*).

Žuvų įvardijimas pagal kitus gyvūnus yra vaizdingos nomenklatūros darymo pavyzdys. Pasak K. Gaivenio, terminologijoje vaizdingumo dažniausiai nevengiama ten, kur skiriamoji (distinktyvinė) terminų funkcija yra svarbesnė už pavadinamąją (nominatyvinę) funkciją. Ekspresyvūs terminai dažnai kuriami sistematikos terminijoje, nes čia, norint atskirti vieną augalų ar

¹³ Būdvardžiai labiau orientuoja į paukščius, plg. *pelkinės vištelės* (lot. *Gallinula*), *vandeniniai strazdai* (lot. *Cinclus*) (PPŽ 2009).

gyvūnų rūšį nuo kitos, dažnai griebiamasi vaizdingo lyginimo (Gaivenis 1991: 29). Įdomumo dėlei dar galima paminėti, kad kai kurių žuvų vardai siejami iš karto su dviem gyvūnais, panašumo požymiai rodomi dar ir šaltiniu dėmeniu, pvz.: *aligatorinės jūrų laputės* (lot. *Anoplagonus*), *ežinė jūrų antelė* (lot. *Diademichthys lineatus*), *kirmėlinis jūrų triušis* (lot. *Siganus vermiculatus*), *rykliagalvė jūrų antelė* (lot. *Eckloniaichthys scylliorhinoceps*), *zebrinis jūrų drugelis* (lot. *Discochaetodon octofasciatus*). Tokių vardų vaizdingumas, išraiškingumas ypač ryškus.

Atskirą grupę sudaro metaforiniai žuvų pavadinimai su dėmeniu *jūrų*, kurių pagrindiniu dėmeniu eina įvairius daiktus reiškiantys žodžiai. Genčių (a) ir rūšių (b) pavadinimų pavyzdžiai:

a) *jūrų adatos* (lot. *Syngnathus*), *jūrų dildės* (lot. *Thamnaconus*), *jūrų dygliai* (lot. *Hemiarus*), *jūrų galqstuvai* (lot. *Pervagor*), *jūrų ylos* (lot. *Nerophis*), *jūrų kastuvėliai* (lot. *Halieutopsis*), *jūrų liežuviėliai* (lot. *Dicologlossa*), *jūrų rutulėliai* (lot. *Sphoeroides*), *jūrų skiauterės* (lot. *Crenicichla*), *kairiaakiai jūrų liežuviai* (lot. *Symphurus*), *trikupriai jūrų kirvukai* (lot. *Argyropelecus*);

b) *barzdėtasis jūrų liežuvis* (lot. *Monochirus hispidus*), *dėmėtasis jūrų rutulėlis* (lot. *Sphoeroides maculatus*), *indinis jūrų kastuvėlis* (lot. *Halieutopsis microps*), *juodgalvis jūrų galqstuvas* (lot. *Pervagor melanocephalus*), *paprastasis jūrų liežuviėlis* (lot. *Dicologlossa cuneata*), *paprastoji jūrų yla* (lot. *Nerophis ophidion*), *Paraibo jūrų skiauterė* (lot. *Crenicichla dorsocellata*), *plonažiomenė jūrų adata* (lot. *Syngnathus tenuirostris*), *skaidrusis jūrų kirvukas* (lot. *Sternoptyx diaphana*), *smėlinė jūrų dildė* (lot. *Thamnaconus arenaceus*).

Metaforiškumas šiuo atveju taip pat lėmė, kad pavadinimai sudaryti ne su dėmeniu *jūrinis*¹⁴. Tiesa, sutapimų ir čia neišvengta – *dešiniaakių jūrų liežuvių* (lot. *Scolecidae*) šeimoje dvi gentys pavadintos *trumpapelekiai jūrų liežuviai* (lot. *Brachirus* ir *Microchirus*), o rūšis *senegalinis jūrų liežuvis* (lot. *Cynoglossus senegalensis* ir *Solea senegalensis*) pateko į dvi gentis – *kreivažiočių jūrų liežuvių* (lot. *Cynoglossus*) ir *paprastųjų jūrų liežuvių* (lot. *Solea*), kurios yra atitinkamai *kairiaakių jūrų liežuvių* (lot. *Cynoglossidae*) ir jau minėtoje *dešiniaakių jūrų liežuvių* šeimose. Beje, ŽPŽ 2005 yra ir moteriškosios giminės pavadinimas *liežuvės* (lot. *Parexglossum*),

¹⁴ Jei, pavyzdžiui, greta *jūrų adatos* dar pasidaromas pavadinimas *adatžuvė*, jau nėra reikalo rašyti *jūrų*, vietoj *kibiauodegės jūrų adatžuvės* (lot. *Amphelikturus*) sistemiškai visiškai tinka *kibiauodegės jūrinės adatžuvės* ir atitinkamai rūšies pavadinime (plg. *mažoji jūrinė smėlžuvė* (lot. *Callionymus rissoi*)).

Lauros liežu vė (lot. *Parexglossum laurae*). Kaip matyti, esant moteriškai giminei dėmuo *jūrų* jau nedėtas. Įdomu tai, kad žodžiu *liežu vė* taip pat dar vadinama *gegužraibinių* (lot. *Orchidaceae*) šeimos augalų gentis (lot. *Odontoglossum*) (LRTB). Jeigu žuvis gyvena ne jūrose ar ne tik jūrose, suprantama, kodėl *dešiniaakių jūrų liežuvių* šeimoje atsirado genties pavadinimas be žodžio *jūrų* – *gėlavandeniai liežuviai* (lot. *Achiropsis*). Galbūt dėl tos pačios priežasties rašoma *mažieji liežuviai* (lot. *Parachirus*), *poviniai liežuviai* (lot. *Pardachirus*), nors *netikrųjų raguotųjų liežuvių* (lot. *Pseudaesopia*) genties rūšis – *japoninis jūrų liežuvis* (lot. *Pseudaesopia japonica*). Patys ichtiologai galėtų pasakyti, ar tikrai pagrįstai praleidžiama *jūrų*, kalbiškai tai įmanoma (šios metaforos skiriasi nuo gyvūnų metaforų, prie kurių sando *jūrų* nebuvimas gali klaidinti bendrame gyvūnų pavadinimų kontekste). *Trumpapelekių jūrų liežuvių* (lot. *Microchirus*) genties rūšys pavadintos *ispaninis trumpapelekis liežuvis* (lot. *Microchirus azevia*) ir *keturakis trumpapelekis liežuvis* (lot. *Microchirus ocellatus*) galbūt vengiant keturžodžių pavadinimų, bet čia gali tikti pavadinimai *ispaninis jūrų liežuvis*, *keturakis jūrų liežuvis*.

Dar vienos panašios metaforinių žuvų pavadinimų su žodžiu *jūrų* grupės bruožas – pagrindiniais dėmenimis pasirinkti asmenis, būtybes reiškiantys žodžiai¹⁵. Šiek tiek genčių (a) ir rūšių (b) pavadinimų pavyzdžių:

a) *gražieji jūrų velniai*¹⁶ (lot. *Haplophryne*), *jūrų chirurgai* (lot. *Acanthurus*), *jūrų junkeriai* (lot. *Coris*), *jūrų kapitonai* (lot. *Pseudotolithus*), *jūrų kareiviai* (lot. *Myripristis*), *jūrų piemenėliai* (lot. *Nomeus*), *jūrų raiteliai* (lot. *Ophiosciodon*), *karališkieji jūrų angelai* (lot. *Pygoplites*), *plikieji jūrų klounai* (lot. *Nudiantennarius*);

b) *dėmėtasis jūrų raitelis* (lot. *Ophiosciodon punctatissimus*), *dygliažiaunis jūrų kardinalas* (lot. *Plectrypops retrospinus*), *havajinis jūrų chirurgas* (lot. *Acanthurus sandwicensis*), *išsprogtakis jūrų velnias* (lot. *Cerattias uranoscopus*), *juodauodegis jūrų kapitonas* (lot. *Pseudotolithus epi-percus*), *juodkupris jūrų kareivis* (lot. *Myripristis kuntee*), *jūrų piemenėlis* (lot. *Nomeus gronovii*), *margasnukis jūrų klounas* (lot. *Amphiprion akallopisus*), *smaragdinis jūrų angelas* (lot. *Pomacanthus chrysurus*).

¹⁵ Rastas netipinis pavadinimas, kuriame asmenį reiškiantis žodis pavartotas tik priedėlio pozicijoje – *skraidulė jūrėivė* (lot. *Prognichthys sealei*). Daugiau pavadinimų su šiuo žodžiu nėra.

¹⁶ *Velnias* yra ir žinduolių nomenklatūroje, plg. *sterblinis velnias* (lot. *Sarcophilus harrisi*) (ŽinPŽ 2002), o *angelais* pavadinta paukščių gentis (lot. *Heliomaster*) (PPŽ 2009). *Paprastasis angelas* (lot. *Heliomaster constantii*) yra paukščių rūšis, o *paprastieji jūrų angelai* (lot. *Pomacanthus*) – žuvų gentis.

Neapsižiūrėta, kad *jūrų klounais* pavadintos dvi gentys (lot. *Amphiprion* ir *Antennatus*). Viena jų yra *klounžuvių* (lot. *Antennariidae*), kita – *vienuolžuvinių* (lot. *Pomacentridae*) šeimoje. Ypač atkreiptinas dėmesys į pavadinimus su žodžiu *kareivis*. ŽPŽ 2005 yra nemažai vienodai pavadinimų rūšių: *didžiažvynis jūrų kareivis* (lot. *Myripristis berndti* ir *Sargocentron macrosquamis*), *gelminis jūrų kareivis* (lot. *Ostichthys kaianus* ir *Sargocentron bullisi*), *japoninis jūrų kareivis* (lot. *Ostichthys japonicus* ir *Sargocentron ittodai*), *raudonasis jūrų kareivis* (lot. *Sargocentron rubrum* ir *Sargocentron tiere*), *tamsusis jūrų kareivis* (lot. *Myripristis adustus* ir *Sargocentron spiniferum*), *violetinis jūrų kareivis* (lot. *Myripristis violaceus* ir *Sargocentron violaceum*). Kaip matyti, kartojasi *jūrų kareivių* (lot. *Myripristis*), *šiurkščiųjų jūrų kareivių* (lot. *Ostichthys*) ir *paprastųjų jūrų kareivių* (lot. *Sargocentron*) gentyse esančių rūšių pavadinimai, pastarojoje gentyje net ir toje pačioje yra sutapimas. Tokių dalykų nomenklatūros sistemoje neturėtų būti. Beje, *kareivis* pavartojamas ir priedėlio pozicijoje – yra gentis *karosai kareiviai* (lot. *Argyrops*). Dar įdomu tai, kad viena *skiauterėtųjų grenadierių* (lot. *Coelorhynchus*) genties rūšis pavadinta su moteriškąja gimine – *pusžiotė kareivė* (lot. *Coelorhynchus coelorhynchus*). Kaip matyti, šiuo atveju dėmuo *jūrų* nededamas.

Minėti dvizodžiai junginiai su žodžiu *jūrų* funkcionuoja kaip neskaidomi pavadinimai, prie kurių prireikus dedami papildomi pažyminiai. Prie šios sistemos ŽPŽ 2005 nepritampa *atogrąžų*¹⁷ *jūrų kirvukas* (lot. *Argyropelecus lychnus*), *rytinių jūrų kirvukas* (lot. *Argyropelecus sladeni*), nes čia pažymins jungiamas prie *jūrų*, o ne prie viso pamatinio dvizodžio junginio (tiesa, pirmą pavyzdį galima interpretuoti dvejopai: ne tik *atogrąžų jūrų* + *kirvukas*, bet ir *atogrąžų* + *jūrų kirvukas*). Nors junginiai kalbos logikai neprieštarauja ir yra įmanomi, pagal sistemą tinkamesni pavadinimai *atogrąžinis jūrų kirvukas*, *rytinis jūrų kirvukas* (plg. *atogrąžinis jūrinis karšis* (lot. *Brama orcini*), *pietinis jūrų rutulėlis* (lot. *Sphoeroides spengleri*)). Kitu aspektu pagal sistemą reikia vienodinti pavadinimą *rytinės jūrų vėgėlės* (lot. *Neozoarces*). Kaip matyti, čia ne metaforinis pavadinimas, todėl sistemiškai tinka *rytinės jūrinės vėgėlės*.

ŽPŽ 2005 yra per 30 taksonų pavadinimų, kurių pagrindinis žodis *kardinalas*¹⁸, pvz.: *apvaliagalvis kardinalas* (lot. *Sphaeramia orbicularis*),

¹⁷ Klaida, turi būti *atogrąžų*.

¹⁸ Suklysta rašant rūšių vardus *didžiadančiai kardinalai* (lot. *Cheilodipterus macrodon*), *penkiadryžiai kardinalai* (lot. *Cheilodipterus quinquelineata*). Turėtų būti vienaskaita.

baltasis kardinolas (lot. *Epigonus denticulatus*), *karibinis žvaigždėtasis kardinolas* (lot. *Astrapogon alutus*), *skaidrieji kardinolai* (lot. *Pseudamiops*) ir pan. Tarp jų išsiskiria tik *dygliažiaunis jūrų kardinolas* (lot. *Plectrypops retrospinus*) – pavadinimas padarytas greičiausiai derinant su tos pačios genties rūšimi *dygliagalvis jūrų kareivis* (lot. *Plectrypops lima*). Įdomu tai, kad su žodžiu *kardinolas* vadinami ir paukščiai – PPŽ 2009 taip pat yra per 30 taksonų pavadinimų, pvz.: *didžiasnapis startinis kardinolas* (lot. *Cyanoloxia glaucoerulea*, *Passerina glaucoerulea*), *papūginis kardinolas* (lot. *Cardinalis sinuatus*, *Pyrrhuloxia sinuatus*). Kai kurie pavadinimai panašūs, pavyzdžiui, *gelsvapilvis kardinolas* (lot. *Apogon apogonides*) yra žuvis, o *geltonpilvis didžiasnapis kardinolas* (lot. *Caryothraustes canadensis*), *geltonasis kardinolas* (lot. *Gubernatrix cristata*) – paukščiai. Šeimos pavadintos skirtingos giminės žodžiais: žuvis – *kardinolinės* (lot. *Apogonidae*), paukščiai – *kardinoliniai* (lot. *Cardinalidae*). To paties gimininio žodžio vartojimą skirtingiems gyvūnams įvardyti galima būtų pateisinti nebent vartojimo tradicija, bet, jei jos nėra, kuriant naujus pavadinimus tokių sutapčių geriau išvengti. Dabar turime padėti, kai *paprastasis kardinolas* yra ir žuvis (lot. *Tanichthys albonubes*), ir paukštis (lot. *Cardinalis cardinalis*). Galėtų būti bent jau vienas *paprastasis*, kitas *tikrasis* ar pan.

Metaforinių pavadinimų su dėmeniu *jūrų* yra ne tik žuvų, bet ir žinduolių nomenklatūroje, pvz.: *jūrų drambliai* (lot. *Mirounga*), *jūrų karvės* (lot. *Hydrodamalis*), *jūrų kiaulės* (lot. *Phocoena*), *jūrų¹⁹ kiaulytės* (lot. *Cavia*), *jūrų kiškiai* (lot. *Erignathus*), *jūrų leopardai* (lot. *Hydrurga*), *jūrų liūtai* (lot. *Eumetopias*), *pietiniai jūrų lokiai* (lot. *Arctocephalus*) (ŽinPŽ 2002). Kaip matyti, kuriant pavadinimus pasitelkti kitų gyvūnų pavadinimai. Dar minėtinas dygiaodžių (lot. *Echinodermata*) tipo bestuburių gyvūnų klasės pavadinimas *jūrų ežiai* (lot. *Echinoidea*), ūsakojų vėžiagyvių (lot. *Cirripedia*) būrio bestuburių gyvūnų antšeimio pavadinimas *jūrų antytės* (lot. *Lepadomorpha*) (rūšis – *jūrų antytė* (*Lepas anatifera*)) (VLE IX 2006). Yra ir ne gyvūnų metaforų: jau minėtų dygiaodžių tipo bestuburių gyvūnų klasė *jūrų žvaigždės* (lot. *Asteroidea*), koralinių polipų (lot. *Anthozoa*) klasės bestuburių gyvūnų būrys *jūrų*

¹⁹ Tiesioginio ryšio su jūra šie Pietų Amerikos graužikai neturi. Manoma, kad kai buvo atvežti į Europą, jų pavadinimas čia susietas su kiaulėmis (plg. vok. *Meerschweinchen*, rus. морские свинки) dėl vizualaus panašumo ir skleidžiamų garsų, o *jūrų* todėl, kad atvežtos iš užjūrio. Daugelyje kalbų pavadinime nurodoma, kad ši *kiaulytė* yra iš Indijos (plg. port. *porquinho da Índia*, pranc. *cochon d'Inde*), nes, kaip žinoma, Amerika painiota su Indija (plačiau žr. Михайлов 2000: 7–9).

plunksnos (lot. *Pennatularia*), stiebelinių dygiaodžių (lot. *Pelmatozoa*) potipio bestuburių gyvūnų klasė *jūrų lelijos*, dar vadinama *krinoidėjais* (lot. *Crinoidea*) (VLE IX 2006). Tokia pačia metaforų kūrimo logika grindžiami ir dygiaodžių gyvūnų taksonų pavadinimai *jūrų pūslės* (lot. *Cystoidea*), *jūrų pumpurai* (lot. *Blastoidea*), *jūrų agurkai*, dažniau vadinami *holoturijomis* (lot. *Holothurioidea*) (Kabailienė, Radzevičius 2011: 331, 332, 339). Kai kuriuose senesniuose šaltiniuose galima rasti gyvūnų taksonus, pavadintus *jūrinės lelijos*, *jūrinės pūslės*, *jūrinės samanos*, *jūrinės žvaigždės*, *jūriniai ežiai* (GFGTŽ 1956), bet dabar taip nevartojama, kartais galėtų klaidinti, pavyzdžiui, *jūrinės lelijos* labiau orientuotų į augalo pavadinimą. Vietoj minėtų *jūrinių samanų* vartojama *samangyviai* (lot. *Bryozoa*) (Kabailienė, Radzevičius 2011: 301). Anksčiau dygiaodžiams vadinti vartota ir kitokių dūrinių, pavyzdžiui, greičiausiai Jurgio Elisono naujadarai yra *jūražvaigždė*, *jūraėžis* (Gaivenis 1997: 78–79).

Ekologijos terminų aiškinamajame žodyne (ETAŽ 2008) pateiktas gyvačių šeimos pavadinimas *jūrų gyvatės* (lot. *Hydrophiidae*) keistinas pagal sistemą į *jūrinės gyvatės* (taip ir yra VLE IX 2006), nes čia taksonomiškai apibūdinamos pačios gyvatės. Kas kita yra terminai *jūrų žuvis* „žuvis, gyvenančios vandenynuose ir jūrose“, *jūrų paukščiai* „paukščiai, gyvenantys jūrų, vandenynų pakraščiuose, jų salose ir mintantys žuvimis, kai kuriais bestuburiais gyvūnais“, *jūrų žinduoliai* „jūros aplinkoje (sausumoje ir vandenyje) gyvenantys žinduoliai: bedančiai, dantytieji banginiai, ruoniai, jūrinės ūdros“ ir pan. (ETAŽ 2008). Čia ne taksonų pavadinimai, įvardijamos termininės sąvokos, todėl kilmininkas *jūrų* jokių keblumų nekelia, yra įprastas ir tinkamas.

NOMENKLATŪRINIAI PAVADINIMAI SU DĖMENIU JŪROS

Gyvūnų nomenklatūroje kilmininkas *jūros* įprastai vartojamas tada, kai pavadinimai siejami su konkrečiomis jūromis. Su šiuo žodžiu ŽPŽ 2005 iš viso įvardyti 57 taksonai, pvz.: *Baltijos jūros plekšnė* (lot. *Pleuronectes platessa baltica*), *Baltosios jūros menkė* (lot. *Gadus morhua marisalbi*), *Baltosios jūros silkė* (lot. *Clupea pallasii marisalbi*), *Beringo jūros likodonas* (lot. *Lycenchelys sarsi*), *Beringo jūros vilkžuvė* (lot. *Anarhichas orientalis*), *Juodosios jūros barzdotė* (lot. *Mullus barbatus ponticus*), *Juodosios jūros kilkė* (lot. *Clupeonella cultriventris*), *Juodosios jūros plekšnė* (lot. *Platichthys flesus luscus*), *Juodosios jūros stauridė* (lot. *Trachurus mediterraneus ponticus*), *Juodosios jūros šlakis* (lot. *Salmo trutta labrax*),

Raudonosios jūros barzdote (lot. *Parupeneus forsskali*), *Raudonosios jūros sargas*²⁰ (lot. *Diplodus noct*), *Viduržemio jūros argentina* (lot. *Nansenia oblita*), *Viduržemio jūros jaučiasnukė raja* (lot. *Rhinoptera marginata*), *Viduržemio jūros kiauniaryklis* (lot. *Mustelus punctulatus*), *Viduržemio jūros kiškiagalvis dygliapilvis* (lot. *Lagocephalus spadiceus*), *Viduržemio jūros lydziažiomenis ungurys* (lot. *Cynoponticus ferox*), *Viduržemio jūros menkutė* (lot. *Trisopterus capelanus*), *Viduržemio jūros pjūklapilvis beriksas* (lot. *Hoplostethus mediterraneus*), *Viduržemio jūros plėšikė* (lot. *Paralepis speciosa*).

Keblumų kyla tada, tai konkrečią jūrą norima nurodyti pavadinime, kurio pagrindą sudaro anksčiau minėti metaforiniai pavadinimai, pavyzdžiui, *jūrų klounas*, *jūrų liežuvis*, *jūrų rutulėlis*. ŽPŽ 2005 nuspręsta rašyti *Adrijos jūros liežuvis* (lot. *Solea impar*), *Raudonosios jūros liežuvis* (lot. *Cynoglossus sinusarabici*), *Viduržemio jūros rutulėlis* (lot. *Spherooides cutaneus*). Susidūrus žodžiams *jūros* ir *jūrų*, pasirinktas logiškas sprendimas rašyti tik *jūros*. Tiesa, iš kai kurių *jūrų* pavadinimų (bet ne visi pavadinimai tam parankūs) galima pasidaryti nomenklatūroje įprastus būdvardžius su priesaga *-inis*. Jeigu yra *adrijinis eršketas* (lot. *Acipenser naccarii*), tai galima buvo pasidaryti pavadinimą *adrijinis jūrų liežuvis*. Dar plg. *beringinė drakoniukė* (lot. *Bathymaster signatus*). Kaip tik taip žodyne padarytas pavadinimas *sargasinis jūrų klounas* (lot. *Historio histrio*), bet kažkodėl paliktas nederantis²¹ genties pavadinimas *Sargasų jūros klounai* (lot. *Historio*). Jeigu į pavadinimą greta pamatinio metaforinio junginio įtraukiamas ne *jūros* pavadinimas, o kitoks kilmininku rašytinas vietovardis ar asmens pavardė, tada nėra jokių kliūčių rašyti *jūrų*, todėl vietoj *Pietų Afrikos jūros liežuvis* (lot. *Heteromycteris capensis*), *Kleino jūros liežuvis* (lot. *Solea kleinii*) pagal susijusių pavadinimų sistemą turėtų būti

²⁰ Tai nėra lietuviškas žodis *sargas* „kas sergi“; plg. *baltasis sargas* (lot. *Diplodus sargus*, rus. белый сарг, белый саргус).

²¹ Panašių raiškos skirtybių ŽPŽ 2005 yra ir daugiau, plg. *seišelinis grundalas* (lot. *Stenogobius dracula*), bet *Seišelių jūrų kareivis* (lot. *Sargocentron seychellense*), *kaliforninis jūrų klounas* (lot. *Antennatus strigatus*), bet *Kalifornijos jūrų liežuvis* (lot. *Parophrys vetulus*). Kai kurie, ypač retesni, vietovardžiai ŽPŽ 2005 rašomi tik kilmininku, pvz., *Kapo kreivažiotis jūrų liežuvis* (lot. *Cynoglossus capensis*), *Natalio jūrų liežuvis* (lot. *Cynoglossus acaudatus*), nors kitose sistemose, pavyzdžiui, pavadinant paukščius ar žinduolius, pasidaroma atitinkamų būdvardžių, pvz.: *kapinė kielė* (lot. *Motacilla capensis*), *natalinis dirvinis strazdas* (lot. *Zoothera guttata*) (PPŽ 2009); *kapinė urvinė voverė* (lot. *Xerus inauris*), *natalinis raukšlėtalūpis šikšnosparnis* (lot. *Mormopterus acetabulosus*) (ŽinPŽ 2002). Net ir iš nekaitomų vietovardžių kitur linkstama pasidaryti būdvardžių, plg. *Peru ančiuis* (lot. *Engraulis ringens*) (ŽPŽ 2005), bet *peruinė žuvėdra* (lot. *Sterna lorata*) (PPŽ 2009).

Pietų Afrikos jūrų liežuvis, *Kleino jūrų liežuvis* (plg. *Pietų Afrikos jūrų kregždė* (lot. *Monodactylus falciformis*), *Polio jūrų kirvukas* (lot. *Polyipnus polli*)). Prie trūkumų dar galima paminėti ir taksonų įvardijimo sutapimus, kurių neišvengta ir šioje vardų grupėje. *Perpelių* (lot. *Alosa*) gentyje dvi rūšys pavadintos *Juodosios jūros perpelė* (lot. *Alosa pontica* ir *Alosa maeotica*), o rūšies pavadinimas *Viduržemio jūros botas* (lot. *Bothus podas* ir *Arnoglossus kessleri*) pateko tiek į *paprastųjų botų* (lot. *Bothus*), tiek į *kairiaakių plekšninių botų* (lot. *Arnoglossus*) gentis.

Ne žuvų, o kitų gyvūnų nomenklatūros sistemoje taksonų vardai su jūros yra reti, pvz.: *Raudonosios jūros klifinė kregždė* (lot. *Petrochelidon perdit*) (PPŽ 2009), *Viduržemio jūros ruonis vienuolis* (lot. *Monachus monachus*) (ŽinPŽ 2002). Tokių augalų pavadinimų, regis, nėra. Pavyzdžiui, *jūros kopūstai* „valgomi rudadumblių gniužulai“ (VLE IX 2006) nėra taksono pavadinimas, tai daugiau tradicinis prekybinis įvairių laminarijų ir kitų rudadumblių pavadinimas. Jame *jūros* vartojama panašiai kaip junginyje *jūros druska* „druskų mišinys, gaunamas išgarinus jūros vandenį“ (ETAŽ 2008).

SUDURTINIAI NOMENKLATŪRINIAI PAVADINIMAI

Viena iš galimybių, norint taksonų pavadinimuose parodyti ryšį su jūra, yra dūrinių su žodžiu *jūra* darymas. Tyrimui sukaupta medžiaga rodo, kad tokie dūriniai nėra gausūs (ŽPŽ 2005 su jais įvardyta per 70 taksonų). ŽPŽ 2005 yra rūšių ir aukštesnių taksonų pavadinimų su dūriniais *jūrėšeris*, *jūrkaršis*, pvz.: *pratisieji jūrėšeriai* (lot. *Malakichthys*), *vienadėmis jūrėšeris* (lot. *Odontanthias*); *nykštukiniai jūrkaršiai* (lot. *Parascopis*), *rausvasis siūlauodegis jūrkaršis* (lot. *Nemipterus japonicus*). Tokie dūriniai iš esmės atstoja junginius su *jūrinis*. Tiesa, reikia turėti omenyje, kad ŽPŽ 2005 yra nemažai genčių ir rūšių, kurių pavadinimuose su tais pačiais dėmenimis vartojamas būdvardis, pvz.: *paprastieji jūriniai ešeriai* (lot. *Sebastes*), *gaidinis jūrinis ešeris* (lot. *Neosebastes entaxis*); *jūriniai karšiai* (lot. *Brama*), *japoninis vėduoklinis jūrinis karšis* (lot. *Pteraclis aesticola*). Formaliai žiūrint su dūriniu gaunamas kitas pavadinimas, tai įmanoma, nors vis dėlto nėra labai patogu ir distinktyvu, juoba kad kalboje tokios raiškos atmainos gali būti suvokiamos kaip sinoniminės. Kai kurie dūriniai su sandu *jūr-* taip pat gali koreliuoti su junginiais, pasidarytais su žodžiu *jūrų*, plg. *jūrų gaideliai* (lot. *Alectrias*) ir *sparna-*

pelekiai jūrgaidžiai (lot. *Pterygotrigla*), *jūrgaidžiai satyrai* (lot. *Satyrichthys*). Įdomumo dėlei galima paminėti ir porą žuvų pavadinimų, į kuriuos įtraukti skirtingų gyvūnų vardai: *drugelinis jūrgaidis* (lot. *Paratrigla papilio*), *krokodilinis jūrgaidis* (lot. *Gargariscus prionocephalus*). Tiesa, pavadinimu *melsvapelekis jūrgaidis* ŽPŽ 2005 įvardijamos skirtingų genčių rūšys – lot. *Currupiscis volucer* ir *Chelidonichthys kumu*. Sprendžiant iš kai kurių šaltinių (Jennings 1998), lotyniški vardai yra sinonimai, todėl žodyne apskritai nereikėjo šio taksono teikti du kartus.

Iš su sandu *jūr-* padaryto dūrinio nomenklatūros sistemoje gali būti pasidaromas ir šalutinis dėmuo, pvz., *jūrgaidinės plernės* (lot. *Ereunias*). Čia paminėtinas ir žuvų genties pavadinimas *jūržolių drugeliai* (lot. *Hemitaurchichthys*). Jau anksčiau aptarta, kad sistemoje yra *jūrų drugeliai*, bet, kadangi šiuo atveju jūra nurodoma kitu sandu, *jūrų* praleidžiama, nors tos genties rūšis – *dumblinis jūrų drugelis* (lot. *Hemitaurchichthys zoster*). Raiška išsiskiria genties pavadinimas *ledjūrio polakai* (lot. *Pollachius*). Čia *jūra* yra antrasis dūrinio sandas. Daugiau tokių dūrinių ŽPŽ 2005 nėra. Anksčiau teiktas pavadinimas *ledjūrio menkė* (lot. *Pollachius virens*) (Repečka, Bukelskis, Kesminas 1998: 56; Virbickas 2000: 89), bet ŽPŽ 2005 jis buvo pakeistas į *amerikinis polakas*, nors prekybos reikmėms tebevartojamas sinonimas *ledjūrio menkė* (žr. KŽPRS).

Aptariamo modelio dūriniai įeina ne tik į žuvų, bet ir į kitų gyvūnų pavadinimus. PPŽ 2009 yra genties vardas *jūršarkės* (lot. *Haematopus*), tarp rūšių – *eurazinė jūršarkė* (lot. *Haematopus ostralegus*), dar vadinama tiesiog *jūršarke*. Ji vadinta ir *jūrine šarka* (vardas minimas DLKŽ₇ 2012 *šarkos* straipsnyje). Tai kaip tik įrodo dūrinio ir junginio raiškos sinonimiškumą, ypač ne specialiojoje vartosenoje. DLKŽ₇ 2012 yra ir dūrinys *jūrkranklis* (lot. *Phalacrocorax carbo*), bet dabar tai tik sinonimas, nomenklatūroje teikiama *didysis kormoranas* (PPŽ 2009). Iš DLKŽ₇ 2012 galima paminėti augalo pavadinimą *jūrasmiltė* (lot. *Honkenya*²²). Augalų nomenklatūroje dar yra vienas kitas vardas, rodantis ryšį su jūra (nes paprastai auga prie jūrų ar pan.), pvz.: *jūravižė* (lot. *Uniola*) (LRTB), *jūrsvogūnis*²³ (lot. *Drimia*, *Urginea*) (DAV 2007).

²² Turėtų būti *Honkenya* (žr. ITIS).

²³ Ne nomenklatūroje gali būti ir *jūros svogūnai* „*Urginea maritima* svogūnėlių sultingi lapai“ (MTŽ 1980), kaip jau minėti *jūros kopūstai*.

IŠVADOS

1. Biologijos taksonų pavadinimuose įprasta gyvūnų ir augalų paplitimo vietas parodyti būdvardžiais su priesaga *-inis*, darant vedinius iš įvairių vietas, geografinius objektus reiškiančių bendrinių ir tikrinių žodžių. Gyvūno ar augalo ryšys su jūra (gyvena jūroje, auga greta jūros ar pan.) pagal vyraujančius biologijos nomenklatūros kūrimo polinkius pavadinimuose dažnai parodomas žodžiu *jūrinis* (pvz.: *jūrinės plekšnės* (lot. *Pleuronectes*), *jūriniai ereliai* (lot. *Haliaeetus*), *jūrinės gyvatės* (lot. *Hydrophiidae*), *jūrinis andras* (lot. *Zostera marina*)).

2. Yra nemažai jūrose gyvenančių žuvų, žinduolių, bestuburių gyvūnų pavadinimų, padarytų pasitelkiant sausumos gyvūnų vardus. Kad tokie metaforiniai pavadinimai skirtųsi nuo metaforos pagrindą sudarančių gyvūnų pavadinimų, vartojamas dėmuo *jūrų* – taigi *jūrų kregždės* (lot. *Chromis* ir *Monodactylus*) yra žuvis, o *jūrinės kregždės* (lot. *Fregetta*) – paukščiai, *jūrų kiškis* (lot. *Erignathus barbatus*) yra ruonis, o *vandeninis triušis* (lot. *Sylvilagus aquaticus*) – tiesiog prie vandens gyvenantis triušis. Vandenyje plaukiojantys *jūrų buivolai* (lot. *Taurulus*) ir *jūrų drugeliai* (lot. *Chaetodon*) biologiskai neturi nieko bendro su pievose besiganančiais buivolais ir skraidančiais drugeliais. Jūrų gyvūnų pavadinimuose *jūrų* rašoma ir tada, kai metaforos pagrindą sudaro daiktų ar kitų objektų (pvz.: *jūrų galqstuvai* (lot. *Pervagor*), *jūrų skiauterės* (lot. *Crenicichla*), *jūrų žvaigždės* (lot. *Asteroidea*)), asmenų ar būtybių (pvz.: *jūrų angelai* (lot. *Pomacanthidae*), *jūrų piemenėliai* (lot. *Nomeus*), *jūrų raiteliai* (lot. *Ophiosciodon*)), augalų ar jų dalių (pvz.: *jūrų lelijos* (lot. *Crinoidea*), *jūrų pumpurai* (lot. *Blastoidea*)) pavadinimai. Net ir su deminutyvais metaforiškumas ryškus, todėl rašoma *jūrų pelytės* (lot. *Neosynchiropus*), *jūrų gaideliai* (lot. *Alectrias*), tačiau *jūrų* rašyti nelinkstama, jeigu pakeičiama giminė, pvz.: *didžioji jūrinė drakoniukė* (lot. *Trachinus draco*) (anksčiau vadinta *jūrų drakonas*), *pusžiotė kareivė* (lot. *Coelorhynchus coelorhynchus*) (plg. *ilgažiomenis jūrų kareivis* (lot. *Ostichthys archiepiscopus*)). Metaforiniai vandens gyvūnų pavadinimai gali būti ir kitokios raiškos, pvz.: *jūržolių drugeliai* (lot. *Hemitaurichthys*), *vandens ožkos* (lot. *Pelecus*).

3. Kai biologijos nomenklatūriniam pavadinime prireikia nurodyti konkrečią jūrą, daromas junginys su žodžiu *jūros*. Dažniausiai taip įvardijamos žuvis, pvz.: *Baltijos jūros plekšnė* (lot. *Pleuronectes platessa baltica*), *Juodosios jūros šlakis* (lot. *Salmo trutta labrax*). Kitų gyvūnų vardų rasta

tik pora: *Raudonosios jūros klifinė kregždė* (lot. *Petrochelidon perditā*), *Vi-
duržemio jūros ruonis vienuolis* (lot. *Monachus monachus*).

4. Dėmens *jūrinis* ar *jūrų* pasirinkimo išvengiama darant pavadinimus su dūriniais (sandas *jūr-*). Paprastai daromi žuvų taksonų pavadinimai, pvz.: *iškirptapelekiai jūrkaršiai* (lot. *Odontoglyphis*), *japoniniai jūrėšeriai* (lot. *Odontanthias*), *stambiažvyniai jūrgaidžiai* (lot. *Lepidotrigla*). Yra ir paukščių gentis *jūršarkės* (lot. *Haematopus*). Atitinkamais junginiais (plg. *jūrinis karšis* ir *jūrkaršis*) nomenklatūroje prireikus įvardijami skirtingi taksonai, tačiau platesnėje vartosenoje tai nėra patogu. Botanikoje norint ryšį su jūra parodyti genties pavadinime tik dūrinys teįmanomas, nes dvižodžių pavadinimų vengiama, teikiama, pvz.: *jūravižė* (lot. *Uniola*), *jūrsvogūnis* (lot. *Drimia*).

5. *Žuvų pavadinimų žodyne* (ŽPŽ 2005) kai kurių panašių taksonų pavadinimuose dėmenys *jūrinis*, *jūrų*, *jūros* nepagrįstai varijuoja arba kartais nerašomas nė vienas iš šių dėmenų, nors pagal gretimų pavadinimų sistemą toks dėmuo atrodo reikalingas. Esama ir kitokios nesisistemiškos raiškos. Pasitaiko vienodai pavadintų skirtingų taksonų (genčių, rūšių). Viena iš sutapčių priežasčių – tų pačių pagrindinių žodžių vartojimas skirtingoms gentims ir rūšims įvardyti. Kadangi ilgą laiką rengto žodyno apimtis didelė, o sandara sisteminė, sudarytoji ir recenzentams buvo nelengva sužiūrėti skirtingose vietose esančius pavadinimus. Dalis nevienodumų galėjo atsirasti taisant žodyną pagal terminologų pastabas – vienur pataisyta, kitur nepataisyta arba pataisyta taip, kaip žodyne jau buvo pavartota. Ateityje tvarkant žuvų pavadinimus trūkumus reikia pašalinti.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- BVŽ 1998: *Botanikos vardu žodynas*. Sudarė R. Jankevičienė, Vilnius: Botanikos institutas.
- DAV 2007: Kisieliene D., Grigienė I., Grigas A. *Dekoratvinių augalų vardynas: lietuvių, lotynų, anglų, vokiečių, lenkų ir rusų kalbomis*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- DLKŽ₇ 2012: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 7-asis patais. ir papild. leid. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- ETAŽ 2008: *Ekologijos terminų aiškinamasis žodynas: lietuvių–anglų–vokiečių–rusų kalbomis*. Parengė A. Paulauskas, K. Jankevičius, R. Liužinas, V. Raškauskas, P. Zajančkauskas, Vilnius: Grunto valymo technologijos.
- Gaivenis K. 1973: Terminijos ugdymo vingiai. – *Kalbos kultūra* 25, 19–27.
- Gaivenis K. 1991: Lietuviškų terminų vaizdingumo klausimu. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 29. *Lietuvių leksikos ir terminologijos problemos*, 26–31.
- Gaivenis K. 1997: J. Elisono zoologijos sistematikos terminija. – *Jurgis Elisonas. 1889–1946*. Straipsnių rinkinys. Sudarė A. Jakimavičius, Vilnius: Baltic ECO, 75–79.
- GFGTŽ 1956: Gudelis V. *Geologijos ir fizinės geografijos terminų žodynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

- Gliwa B. 2011: Dėl laumžirgių pavadinimų. – *Naujos ir retos Lietuvos vabzdžių rūšys* 23, 115–119.
- Gudžinskas Z., Rašomavičius V. 2004: Kelis lietuviškus pavadinimus turinčių augalų genčių nomenklatūra ir jos norminimo principai. – *Botanica Lithuanica* 6, 3–18.
- ICN – *International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (Melbourne Code) adopted by the Eighteenth International Botanical Congress Melbourne, Australia, July 2011.* – <http://www.iapt-taxon.org/nomen/main.php>.
- ICZN – *International Code of Zoological Nomenclature*. Fourth Edition adopted by the International Union of Biological Sciences, London: International Trust for Zoological Nomenclature, 1999. – <http://iczn.org/iczn/index.jsp>.
- ITIS – *Integrated Taxonomic Information System*. – <http://www.itis.gov>.
- Jennings G. 1998: *The Sea and Freshwater Fishes of Australia & New Guinea 2. North-East, North, North-West Australia and New Guinea*, London: Calypso Publications.
- Kabailienė M., Radzevičius S. 2011: *Paleontologija*. Mokymo priemonė, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Kutorga E. 1997: *Botanikos ir mikologijos nomenklatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- KŽPRS – Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2013 m. gruodžio 10 d. įsakymas Nr. 3D-826 „Dėl žemės ūkio ministro 2008 m. sausio 15 d. įsakymo Nr. 3D-22 „Dėl Komercinių žuvų rūšių pavadinimų sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2013, Nr. 128-6541).
- LRTB – Lietuvos Respublikos terminų bankas. – <http://terminai.vlkk.lt>.
- LTE V 1979: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 5. Vyr. red. J. Zinkus, Vilnius: Mokslas.
- MTŽ 1980: Astrauskas V., Biziulevičius S., Pavilionis S., Vaitilavičius S., Vileišis A. *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- PPŽ 2009: *Paukščių pavadinimų žodynas: lotynų, lietuvių, anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbomis*. Sudarė M. Žalakevičius, I. Žalakevičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos institutas.
- Repečka R., Bukelskis E., Kesminas V. 1998: *Lietuvos žuvis 2. Baltijos jūros žuvis*, Vilnius: Dexma.
- Virbickas J. 2000: *Lietuvos žuvis*, Vilnius: Trys žvaigždutės.
- VLE V 2004: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 5. Vyr. red. A. Račis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- VLE IX 2006: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 9. Vyr. red. A. Račis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ŽinPŽ 2002: *Žinduolių pavadinimų žodynas: lotynų, lietuvių, anglų, prancūzų, rusų, vokiečių kalbomis*. Rengė P. Bluzma (ats. red.), R. Mažeikytė, E. Mickevičius, J. Prūsaitė, K. Baranauskas, R. Baleišis, Vilnius: Ekologijos instituto leidykla.
- ŽPŽ 2005: *Žuvų pavadinimų žodynas*. Sudarė J. Virbickas, Vilnius: Vilniaus universiteto Ekologijos instituto leidykla.
- Михайлов В. А. 2000: *Морская свинка: животные в нашем доме*, Москва: ЮНБЕС.

JŪRA IN BIOLOGICAL NOMENCLATURE

The paper deals with Lithuanian names in biological nomenclature related with the word *jūra* (sea). It pays most attention to names of fish (due to the large number of such names containing this word), but also the names of mammals, birds, other animals and plants are researched. An attempt is made to show the variety of names and patterns of their creation and to draw attention to the lack of systematicity and other faults.

There is a settled trend in Lithuanian nomenclature to indicate the habitats of both animals and plants using components with the suffix *-inis* derived from various words meaning places and geographical features. On the basis of this model the connection of an animal or a plant with the sea (lives in the sea or grows near the sea) is, according to the prevailing trends of the creation of biological nomenclature, most frequently indicated by the word *jūrinis*. Quite a few names of fishes, mammals or invertebrates which live in the sea have been created using names of animals living on the

land. In order to separate such metaphorical names of taxa from the names of the animals which are taken as the basis of the metaphor, the component *jūrų* is used. Thus *jūrų kregždės* are fishes and *jūrinės kregždės* are birds. When a specific sea needs to be indicated in the biological nomenclature, a word combination with the component *jūros* is created. In some names the components *jūrinis* or *jūrų* are replaced by compounds with the component *jūr-*.

The research shows that the components *jūrinis*, *jūrų* and *jūros* in the names of some similar taxa presented in *Žuvų pavadinimų žodynas* (Dictionary of the names of fish) (Vilnius, 2005) by J. Virbickas vary unnecessarily. Sometimes none of these components is presented even if it seems necessary when compared with the system of contiguous names. Other cases of lack of systematicity have also been noticed. There are some different taxa (species, genera) named the same. The dictionary is large, it is arranged systematically and its preparation took a long time therefore its compilers and reviewers had difficulties in ordering names presented in different places. Future ordering of the names of fish should include some corrections.

Gauta 2015-08-31

Alvydas Umbrasas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas alvydas@lki.lt